

Alina Maciejewska
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

„Zwyczajnie o domu” – językowy obraz świata domu w tekstach studentów

Cytat przytoczony w tytule artykułu to dość częsta reakcja studentów na moją prośbę o „wypracowanie” na temat: *Jak wyjaśnisz znaczenie słowa dom przybyszowi z kosmosu?* Ta wypowiedź z intonacją pytającą i nutami wątpliwości, niekiedy mniej lub bardziej ukrywanego lekceważenia, była utwierdzaniem się młodych ludzi, czy dobrze rozumieją zadanie. Na początku byli przekonani, że *dom* to błahy, łatwy i „oczywisty” przedmiot opisu. Teksty powstawały zwykle tuż przed zajęciami lub po zajęciach, nie były z reguły obszernie. Z biegiem czasu poczucie banalności zadania z reguły ustępowało. Im więcej czasu mijało, tym więcej ekscytacji tematem było widać. Rodziło się przekonanie – „to nie takie proste”.

Dla semantyków i leksykografów to konstatacja dość oczywista, bo najtrudniej definiować pojęcia naturalne, podstawowe. J. Bartmiński pisze:

[...] pojęcie domu należy do pojęć-kluczy naszej – nie tylko polskiej – kultury. Wyznacza krąg elementarnych doświadczeń każdego człowieka i tkwi w samym centrum powszechnie uznawanego systemu wartości – razem z takimi pojęciami, jak matka, rodzina [...] ojczyzna – z którymi powiązane jest siecią semantycznych zależności (BARTMIŃSKI 2006: 167).

Wydaje się, że *dom* to jedno takich pojęć, które bardzo wcześnie są przyswajane w doświadczaniu świata i opanowywaniu języka. W ten układ wiedzy wyznaczanej definicjami „ostensywnymi”, „referencyjnymi” i „werbalnymi”¹ włączają się emocje i uczucia, od podstawowych, gwarantujących poczucie bezpieczeństwa, do tych najbardziej wysublimowanych – miłości, altruizmu, od bezgranicznej ufności do złości i nienawiści, od bycia we wspólnocie po samotność, od chowania się przed światem do wychodzenia w świat². Niewątpliwie *dom* to jedno z słów/pojęć dobrze osadzonych za-

---

¹ O takich rodzajach rozumienia słów pisze A. Wierzbicka (WIERZBICKA 2006, 259) przywołując Russella (1948) i Burlinga (1970): pojęcia nabywane przez doświadczanie świata to „proces, dzięki któremu ktoś zaczyna rozumieć słowo w sposób inny niż przez użycie innych słów”, to „uczenie w kontekście” zwykle rzeczy znanych z codziennego życia (Russell), natomiast inne znaczenia opanowywane są z wykorzystaniem innych słów. Uzupełnia, że uwzględnić należy trzeci sposób nabywania pojęć/słów/znaczeń – wrodzony aparat pojęciowy człowieka.

² Opozycja ‘dom-świat’, ujmowanie domu jako epicentrum, symbolu świata, kosmosu itp. (patrz: BARTMIŃSKI 2006).

równy w systemie leksykalnym polszczyzny³, kulturze i historii, życiu pojedynczego człowieka i społeczeństwa. Jest podstawą licznych jednostek frazeologicznych, tworzy rozbudowaną rodzinę wyrazów⁴, ma wiele synonimów, ale jego znaczenia nie daje się łatwo jednoznacznie i precyzyjnie zdefiniować⁵.

Korzystając z zebranego materiału, pokusiłam się o pokazanie zakresu najczęściej, najłatwiej ujmowanej wiedzy o znaczeniu słowa/pojęcia *dom* nieprzeciętnego użytkownika języka⁶ – młodych ludzi, którzy podejmując wysiłek studiowania udowadniali sobie i światu ciekawość poznawczą, krytycyzm, a z racji wieku i doświadczeń życiowych znajdowali się na etapie fizycznego i mentalnego „odchodzenia” z domu rodzinnego i zakładania własnego domu. Wykorzystuję teksty⁷ studentów filologii polskiej I, III i V roku studiów, pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej III i IV roku studiów, kształcenia zintegrowanego III, IV roku studiów, razem 120 prac. Zbierałam je od 2007 roku. Autorami prac są przede wszystkim kobiety, tylko 11 „wypracowań” pochodzi od mężczyzn. Teksty powstawały na zamówienie⁸ w warunkach dydaktycznych, co ograniczało czas ich powstawania, redukowało też czas na zastanowienie, zmuszało autorów do selekcji cech, wybrania najłatwiejszych strategii opisu, ale też powodowało „odciskanie” najbardziej indywidualnych, nawet osobistych sądów. Teksty nasycone zostały informa-

³ Na liście rankingowej słownictwa współczesnej polszczyzny DOM zajmuje wysoką 134 pozycję (KURCZ, LEWICKI, SAMBOR, SZAFRAN, WORONCZAK, 1990).

⁴ Pisze o tym m.in. A. Nowakowska (1995, 63).

⁵ W słownikach dom jest definiowany jako:

1. Budynek, w którym się mieszka lub pracuje;
2. Mieszkanie lub pomieszczenie, w którym się mieszka;
3. Rodzina i ludzie, z którymi się mieszka;
4. Wszelkie sprawy związane z życiem rodziny;
5. Ród lub dynastia;
6. Miejsce, z którego ktoś pochodzi (ojczyzna), por. (BAŃKO 2000, 291).

Literatura poświęcona leksemowi *dom* pokazuje, jak jest on wieloznaczny. Wystarczy sięgnąć do: Sawicka (1997), Bartmiński (2006), Nowakowska-Kempna (1995), Artowicz-Skowrońska (1993) i inni.

⁶ W gramatyce kognitywnej podkreśla się, że różna świadomość językowa użytkowników języka, różny zakres wiedzy o rzeczywistości pozajęzykowej i różny stopień opanowania jednostek językowych, przekonania i wzory kulturowe, społeczne decydują o indywidualnym kształcie reprezentacji semantycznej (LANGACKER 1995). Z tego powodu kognitywizm nastawiony jest na odkrywanie subiektywnych aspektów znaczenia, także znaczenia, w opisie którego „ujawnia się proces nabywania języka, kształtowania znaczeń, formułowania indywidualnego rozumienia wyrazów i tworzenia językowych standardów” (NOWAKOWSKA-KEMPNA 1995, 28).

⁷ Od lat zbieram w taki sposób teksty uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych, uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, dyslektyków, studentów niedosłyszących. Wykorzystałam zebrany materiał w kilku artykułach, m. in.: Maciejewska (2007, 2008, 2010).

⁸ W badaniach JOŚ korzysta się z różnego sposobu zbierania materiału. O randze tekstów i ankiet w badaniach kognitywnych pisze m.in. Habrajska (2000).

cjami podstawowymi, ale też najbardziej znaczącymi i wyrazistymi dla autora cechami charakteryzowanego słowa/pojęcia.

W podjętej przeze mnie próbie odtworzenia definicji *domu* wykorzystuję postulaty opisu kognitywnego, w którym zakłada się, że zarówno wybór, jak i też sposób przedstawiania informacji o świecie pozajęzykowym jest prezentowaniem wiedzy, która „zakrzepła” w języku⁹, utrwała się w leksyce (wyborach leksykalnych, gramatycznych), jak również ujawnia się w nietypowych sformułowaniach. To w tych wyborach zawiera się kulturowa, społeczna, ale też indywidualna interpretacja świata, własnych sądów o rzeczywistości¹⁰.

W przedstawionej analizie próbuję sprawdzić, jak studenci – młodzi i wykształceni ludzie definiują dom, w jakim stopniu ich rozumienie znaczenia słowa mieści się w ramach wyznaczanych przez definicje słownikowe, którym zakresom nadają najwyższą rangę w swoim opisie, które cechy są dla nich ważne. Mam nadzieję, że pośrednio ujawnia się partykularny punkt widzenia domu przez młodych ludzi, żyjących w czasach, w których w różnym stopniu dokonuje się zmiana w normach życia rodzinnego.

ANALIZA MATERIAŁU

1. Kategoryzacja

W zebranych tekstach *dom* jest definiowany niemal zawsze jako budynek i miejsce, gdzie żyje, mieszka rodzina. To znaczenie wydziela się wyraźnie; ‘dom-rodzina’, czyli najbliższej spokrewniona grupa osób, także inne osoby połączone więzami krwi, niekiedy nawet obce, ale muszą być one połączone relacjami opartymi na emocjach i zależnościach materialnych. Trwałość więzów gwarantuje silne uczucia oraz wzajemną zależność domowników. Główną funkcją domu jest zapewnienie schronienia, dawanie poczucia bezpieczeństwa. Wartość emocjonalną domu tworzy świadomość przynależności do grupy i pewność jej bezwarunkowej i nieustającej akceptacji, troski o każdego z członków. Poczucie własnego miejsca i jego trwałości/niezmienności, pomimo upływu czasu i zmian w świecie, wydaje się być podstawą domu – wartości zarówno materialnej, jak i emocjonalnej.

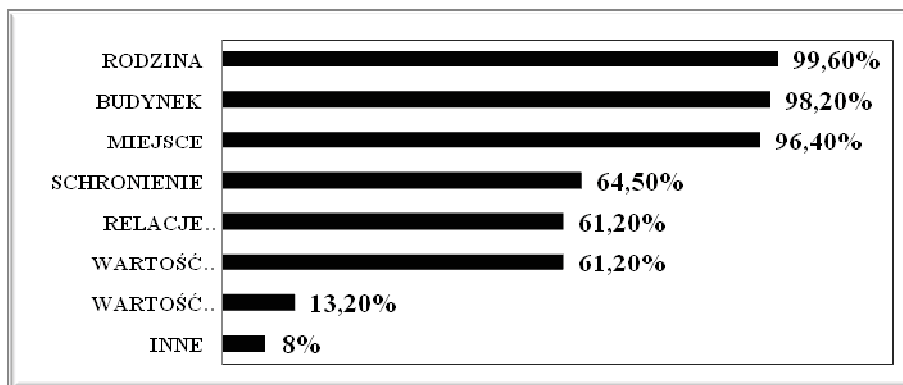
Studenci charakteryzowali dom głównie jako: budynek, miejsce/przestrzeń, rodzinę, schronienie, wartość emocjonalną. Analiza pierw-

---

⁹ Refleksje o tym, czy językowy obraz świata opisuje pojęcie, przedmiot, czy znaczenie słowa w literaturze i przekonanie o wiedzy „zakrzepłej w języku” przedstawia R. Grzegorzczkowska (1993 i inni w tym samym tomie).

¹⁰ Bartmiński definiując językowy obraz świata twierdzi, że jest to zawarta w języku interpretacja rzeczywistości, którą można ująć w postaci zespołu sądów o świecie. Mogą to być sądy bądź to utrwalone w samym języku, w jego formach gramatycznych, słownictwie i kliszowatych tekstach (np. przysłów), bądź to przez formy implikowane (BARTMIŃSKI 1990, 110).

szych trzech znaczeń, od których autorzy tekstów rozpoczynali charakterystykę domu, pokazuje, że niemal zawsze odwoływali się do tych samych kategorii. W ujęciu graficznym wygląda to następująco:

Rysunek 1 Dom jako: budynek, miejsce/przestrzeń, rodzina, schronienie, wartość emocjonalna

Opisywanie jednej kategorii semantycznej było podstawą, charakterystyką wyjściową i konotowało przywołanie następnych (najczęściej takich samych kategorii), chociaż te wybory wydają się być nacechowane indywidualnymi wyobrażeniami, doświadczeniami, np.:

– *Dom jest to budynek, w którym mieszkają ludzie. Za dom uważane są też miejsca, które kojarzą się człowiekowi z ciepłem, miłością, gdzie czują się bezpiecznie.*

– *Dom jest to miejsce, w którym można zamieszkać, do którego zawsze można wrócić.*

– *Dom to budynek mieszkalny. Może być jednorodzinny, ale też dwupiętrowy. Najczęściej ma cztery ściany i dach, są w nim okna i drzwi. Może być zbudowany z drewna lub pustaków.*

– *Dom to nie tylko budynek, ale także rodzina.*

Z reguły młodzi ludzie rozpoczynali charakterystykę domu jako miejsca lub budynku i podkreślali znaczenie domu-rodziny. Uwzględniając jednak liczbę cech i obszerność opisu charakteryzowanej kategorii trzeba przyznać, że najczęściej miejsca w „wypracowaniu” zajmowały treści opisujące/określające emocjonalne relacje domowników z innymi członkami rodziny, realizowane lub oczekiwane potrzeby emocjonalne, przywiązanie do miejsca i ludzi, troska o rozwój dziecka, kształtowanie poczucia jego wartości.

2. Prototyp

Dom jest miejscem, przestrzenią – zarówno wokół domu-budynku, jak i wewnątrz – przeznaczoną tylko dla ludzi. Tu znajdują oni schronienie zarówno przed niekorzystnymi zjawiskami atmosferycznymi, jak też przed

światem zewnętrznym. Jest to przestrzeń wydzielona przez ludzi ze świata otaczającego i zaanektowana przez rodzinę, zarządzana przez jej członków (przede wszystkim rodziców) według własnych potrzeb i możliwości, własnych upodobań i gustów. To miejsce wspólne dla wszystkich członków rodziny, ale – też jeśli taka jest potrzeba – „kąt tylko dla siebie”. W domu mogą też przybywać inni ludzie, mogą mieszkać członkowie dalszej rodziny, nawet obcy, ale za przyzwoleniem, na zaproszenie.

Ta perspektywa domu-miejsca, przestrzeni zajmowanej przez rodzinę ludzką i tylko jej przynależną w konsekwencji nadaje temu obszarowi wartość szczególną. Tam rodzą się dzieci, tam każdy ma swoje miejsce, tam jest atmosfera wyjątkowa i *specyficzna dla każdego domu i/lub rodziny*. Przestrzeń domu i najbliższego otoczenia jest azylem, świętością nienaruszalną, niezwykłą wartością. Daje poczucie zakotwiczenia w miejscu i trwania. Nawet po długiej nieobecności *wracamy do siebie i tam na nas zawsze ktoś czeka*. Jeśli zabraknie ludzi, to zostają (powinny zostać) pomieszczenia, sprzęty, zapach, znajomość i swojskość miejsca, które pamięta się jako miejsce dzieciństwa, pierwszych smaków, nauk, radości i (z perspektywy) śmiesznych smutków. To miejsce własne, które określa ludzi, kształtuje ich i wyposaża w cechy indywidualne i najlepsze. Kształtuje też poczucie wspólnoty, odpowiedzialności. Jest tak ważne, że *dorastające dzieci wiedzą, że muszą/powinny założyć swoją rodzinę*, zorganizować (wejść w posiadanie/zbudować/kupić) własny dom równie dobry oraz ważny dla siebie i swoich najbliższych.

3. Profilowanie

Studenci najczęściej zaznaczali, że wyraz dom ma znaczenie *konkretne, materialne* oraz znaczenie *metaforyczne, abstrakcyjne, inne, głębsze*. To pierwsze zwykle charakteryzowali opisując ‘dom-budynek’. Zwracali uwagę na następujące cechy:

- ✓ elementy zewnętrzne – *dach; ściany; okna; drzwi; komin; mury i dach;*
- ✓ elementy wewnętrzne – *pomieszczenia, różne pomieszczenia; kuchnia; łazienka; sypialnia; pokoje; salon; przedpokój; korytarz; piwnica; strych; podłoga; sufit;*
- ✓ wyposażenie – *meble, dużo mebli; różne potrzebne sprzęty; sprzęty ułatwiające życie mieszkańcom; potrzebne przedmioty; niezbędne by prawidłowo funkcjonować; własne rzeczy/ubrania;*
- ✓ kształt – *kwadrat; prostokąt; różny kształt;*
- ✓ wielkość – *duży; mały; jednopiętrowy; dwupiętrowy; różne;*
- ✓ materiał – *cegły; drewno; trwałe materiał; solidne mury z cegieł i desek, gliny;*
- ✓ kolor – *różne kolory, koloru trawy, koloru słońca;*
- ✓ przeznaczenie – *żyje/mieszka rodzina. mieszkają ludzie; mieszka/żyje/przebywa rodzina; żyją ludzie, mieszka najbliższa rodzina;*

mieszkają poszczególne rodziny; mieszkamy z rodziną; mieszka się z najbliższymi osobami; miejsce zamieszkania; miejsce zameldowania; mieszka ją osoby lub wiele osób; wiele osób lub jedna; zamieszkują osoby, można zamieszkać; cała rodzina zameldowana; jednorodzinny; wielokoleniowy; centrum naszej egzystencji;

- ✓ *schronienie – schronienie przed wszystkim; zimnem; deszczem; śniegiem, wiatrem, słońcem, gorącem, burzą, światem, niepogodą.*
- ✓ *powstawanie – budowany; budowany według planu; trzeba zbudować, ale koszty z roku na rok wzrastają; stworzony przez rodziców; każdy w przyszłości będzie budować swój dom; stworzyć prawdziwy dom to nie lada wyzwanie; po usamodzielnieniu trzeba założyć własny dom; każdy dokłada starań, żeby mieć swój dom; zakładamy/tworzymy sami w dorosłym życiu.*
- ✓ *wartość – zapach i atmosfera domu wyjątkowa/inna dla każdego domu; przekazujemy tradycje; uczymy się tradycji i zwyczajów; wychowujemy dzieci; siadamy do stołu; wspólne posiłki/ święta/ dzielenie opłatkiem i jajkiem.*

Charakterystyka domu-budynku (przez wybór i opis jego elementów, często czynności z nimi związanych) jest dopełniana emocjami, które powodują, że dom staje się również miejscem specjalnym, centrum życia i funkcjonowania domowników, pozwala określać relacje ze światem zewnętrznym. Świadczą o tym dość częste uwagi, np.:

- *okna pozwalają wyglądać na zewnątrz, widzieć świat; oglądać świat na zewnątrz; widać, co się dzieje na zewnątrz; wyglądać na świat; wpada przez nie światło; odbija się w nich słońce;*
- *dach chroni przed niekorzystnymi warunkami;*
- *drzwi to zarówno „przepustka” do środka ze świata zewnętrznego, bo: wchodzimy do środka domu, często używany jest czasownik wracamy, ale też możliwość odgradzenia się od świata zewnętrznego i innych ludzi¹¹: zawsze można się zamknąć; odizolować. Są drzwi również „przepustką” na zewnątrz: wychodzimy z domu oraz zapraszamy/otwieramy drzwi dla gości/ innych.*

‘Dom-budynek’ to rodzaj sceny, na której *toczy się życie rodziny, wokół którego toczy się całe nasze życie*. To także miejsce początku egzystencji i jej trwałości, szczególnie zaznacza się to w rozumieniu domu jako rodu, tradycji. Świadczą o tym eksplikacje: *to miejsce z którego pochodzimy; miejsce pochodzenia/skąd pochodzimy; wywodzimy się; miejsce dzieciństwa; świat*

---

¹¹ W tekstach studentów nie ma jednak wyraźnego zamykania drzwi przed innymi, np. złodziejami, nieproszonymi gośćmi (w przeciwieństwie do wypowiedzi dzieci, studentów niedosłyszących).

podstawowy, od którego wszystko się zaczęło; miejsce urodzenia; gdzie uczymy się samodzielnego życia; wychowuje dzieci; kształtuje człowieka; początkowy świat dziecka; gdzie po raz pierwszy poznajemy przedmioty, wartości, tradycje, uczucia; miejsce wychowania, dzieciństwa.

Znaczenie domu jako wartości emocjonalnej studenci podkreślają, pisząc: *to obszar gdzie czujemy się dobrze; nasza osobista strefa; teren ogromnych wspomnień; gdzie zawsze wracamy/zawsze chętnie wracamy; nasze miejsce na ziemi; moje miejsce; miejsce moje i będę go bronił; gdzie wracamy, porządkujemy swoje życie; tam gdzie tęskni serce twoje.* To miejsce często na pozór zwykłe: *w którym się żyje; miejsce codziennego życia; codziennego przebywania i działania; gdzie się robi, co się chce; spędza czas; spędza dużo czasu; prywatne; wygodne; przyjemne; gdzie mi jest dobrze; chętnie się wraca; codziennie wracamy; zawsze można wrócić; wychodzisz rano i wracasz wieczorem; gdzie gromadzimy nasze rzeczy przez wiele lat, ale równocześnie miejsce specjalne, bo: chcesz tu być; zamykasz się, kiedy ci źle; tam problemy dnia codziennego przestają istnieć; dobrze jak u mamy; miejsce troski i rodzinnego ciepła; życia dla siebie; daje siły moralne; miejsce, gdzie można zawsze wrócić i być u siebie; gdzie odzyskuje się spokój po gonitwie za pieniędzmi; ukojenie po dniu stresu; gdzie się dorasta, jest z bliskimi i rodziną; miejsce intymne; jest się sobą ze swoimi słabościami i ułomnościami; przestaje się być „innym”; mam zawsze poczucie bezpieczeństwa; można zaznać ciepła rodzinnego; wszyscy cię lubią; miejsce, gdzie panuje rodzinna atmosfera.*

Dość dużo miejsca w opisie domu zajmuje wymienianie charakterystycznych czynności, które można pogrupować w fasety:

- troska o zdrowie i życie: *jeść, przygotowuje posiłki, spać, gotować, myć się; pierze, dba o higienę,*
- troska o kondycję fizyczną i psychiczną: *odpoczywać, pracować, odpoczywać/wypoczywać, spędzać czas, bawić się; nabierać sił do życia; uciekać od problemów; regeneracja sił;*
- troska o wspólne dobro: *dbamy o dom i bliskich; dba o innych; zajmujemy czymś; każdy dba o dom; zaspokajamy swoje potrzeby emocjonalne; ulepszymy przestrzeń;*
- tworzenie więzi z innymi członkami rodziny: *tam ludzie rozmawiają, mają czas, żeby się wysłuchać; rozmawiać z rodzicami; troszczymy się o siebie; zajmujemy się bliskimi; przyjmujemy gości; spotykamy się/zapraszamy znajomych, przyjaciół; zaprasza tylko zaufanych; czekamy na powrót (kogoś z rodziny, bliskiego) z pracy/z podróży; ludzie spędzają razem wiele czasu; rozmawia; ogląda razem TV; opowiada historie dnia; pomaga sobie; uczy; pielęgnuje i dba o siebie i innych; inni też dbają o ciebie; zawsze na kogoś możesz liczyć.* Ten idealny model ma swoje pęknięcie, bo domownicy: *klóć się; ucieka od innych; chowa się/zamyka w swoim pokoju;*

---

samotny w domu/ wśród bliskich; dom skrywa swoje tajemnice; chce się uciec; nie chce się wracać.

Charakterystyka ‘domu-rodziny’ wyznaczana jest przez podawanie nazw osób spokrewnionych. Repertuar jest znacznie uboższy niż w tekstach dzieci, bo studenci wymieniają tylko wyrazy: *mama; tata; dzieci; rodzice; siostra; brat; rodzeństwo; babcia; dziadek*, za to podają wyrażenia o charakterze uogólniającym, z poziomu nadrzędnego: *starsze pokolenie; mała społeczność; wspólnota ludzi; wspólnota ludzi spokrewnionych; spokrewnieni/krewni; ludzie tworzący dom; bliscy sobie; ważni dla siebie; najbliżsi; mieszkańcy; domownicy; wspólnota rodzinna; wspólnota domowa*. Zaznaczają, że dom – symbol rodziny, ognisko rodzinne/domowe mogą tworzyć osoby spokrewnione lub obce; liczba mieszkańców może ulec zmianie, bo najważniejszą cechą jest atmosfera rodzinna i więzi łączące ludzi¹².

Ważnym znaczeniem domu w analizowanych tekstach jest schronienie. Studenci dość często zwracają na tę funkcję uwagę i podkreślają, że dom to miejsce, w którym gromadzi się, przechowuje rzeczy, pamiątki, ubrania itp. ale jest – co ważniejsze – miejscem, dającym poczucie przynależności i gwarantującym poczucie bezpieczeństwa: *miejsce, gdzie czujemy się bezpiecznie; to oaza spokoju; oaza bezpieczeństwa; własny kawałek świata; tylko nasz; ostoja; azyl; azyl przed światem zewnętrznym; bezpieczna przystań; dom broni swoich członków; oraz poczucie niezmienności i trwałości, bo dom to: świadek wydarzeń dobrych i złych, marzenie każdego, istota naszego życia, fundament rozwoju; wspomnienie dzieciństwa, pierwszej miłości i porażki; symbol życia rodzinnego; pamięć domu rodzinnego nosimy w sercu; baza; lokum; przystań; twoje miejsce; twoja mała planeta; to co najbliższe; nie musi być duże, ani małe a ty się tam zmieścisz; to z czym spotykasz się od dzieciństwa; to co masz w sercu; lata beztroski; strefa dobroci; przyjęcia z dobrocią i uczuciem; ciepło rodzinnego ogniska; tam jest/znajdziesz ciepło, ukojenie, spokój.*

Atmosferę domu i ciepło domowego ogniska – jak twierdzą niektórzy autorzy tekstów – tworzy się całe życie; pracuje się na nią. Dom jako wartość emocjonalna eksplikowany jest z wykorzystaniem nazw uczuć¹³, jak również za pomocą peryfraz, które pośrednio określają stany emocjonalne: *czujemy się jak w domu; to ludzie związani uczuciowo; najważniejsze osoby; bez bliskich dom jest pusty; jest bezużyteczny; bliskość konieczna w życiu każdego człowieka, bliskie relacje między domownikami; ludzie tworzą zamknięty krąg; są w przyjaznych stosunkach między sobą; kwestie innych z rodziny nie są obo-*

---

¹² W tym świecie są również zwierzęta: *psy; kot; chomik; papuga*. Studenci wymienili nazwy tylko tych zwierząt, inaczej niż dzieci. W wypowiedziach dzieci przedszkolnych i uczniów klas początkowych mieszkające w domu zwierzęta pojawiały się częściej i repertuar nazw zwierząt był obszerniejszy.

¹³ Ujmowanie emocji i uczuć w słowa nie jest zadaniem łatwym, patrz np.: Pajdzińska (1999).

jętne; traktują poważnie każdą sprawę; pomagają wzajemnie; wspierają w trudnych chwilach to: aura miłości; bezpieczeństwo/czujesz się bezpiecznie; ciepło; spokój; zrozumienie; akceptacja; miłość i przyjaźń; atmosfera radości i szczęścia; więzi uczuciowe/emocjonalne; życzliwość; jesteś kochany; przytulnie; cicho; atmosfera miła/ spokojna; wszyscy się lubią; kochają; można zaznać ciepła rodzinnego; szanują się; są ze sobą szczęśliwi; jest przyjemnie, mają do siebie zaufanie; cenią swoją indywidualność; jesteś akceptowany/ rozumiany; beztraska; jest ci dobrze; kochają cię; tam zamykasz się, kiedy jest ci źle; serdeczność, bliskość; zdecydowanie pozytywne emocje; okazuje się wzajemnie czułość i sentyment; ukojenie w trudnych chwilach; oparcie; swoboda; ochrona; piękno; ukojenie w trudnych chwilach; poczucie równowagi; oparcie; miłość; szczęście; przyjęci są z uczuciem i dobrocią; mocne więzi między domownikami; przywiązanie.

Niezwykłą wartość domu (niekoniecznie materialną) zaznaczają eksplikacje: *to dom to najlepsze/ wyjątkowe/ ważne/ najważniejsze miejsce; miejsce bezcenne; niezbędne; duża wartość; własny, niezbędny kąt; biedni ci, co nie mają domu; każdy ma/musi mieć dom; każdy potrzebuje domu; miejsce, do którego się przynależy; brak domu jest bolesny; bez domu jesteś zagubiony/jesteś niepewny; wytekniony dom; marzy o nim każdy; jest konieczny do życia, zaspokaja wszystkie potrzeby.*

Warto podkreślić, że w pracach studentów z I i V roku uwidaczniają się różnice w eksponowaniu kategorii znaczeniowych i zmianie perspektywy widzenia. W tekstach młodszych autorów częściej opisywany jest dom rodzinny i rodzina, emocje między rodzicami i dziećmi, rodzeństwem. Ich teksty częściej są opowiadaniem o życiu domowym lub opisami domu-budynku. Kilkoro z nich wskazuje na znaczenie dom-ojczyzna. W tekstach pisanych przez starszych studentów częściej wkrada się informacja o tęsknocie do domu, wspomnienia lat dziecińczych, posługiwanie się pewnym stereotypem domu idealnego. Zaznaczają też, że dom to miejsce kultywowania oraz przekazywania tradycji, pamiątek. Więcej miejsca zajmuje dom-schronienie, miejsce odpoczynku, powrotów. Częściej piszą o powstawaniu domu, relacjach z innymi, konieczności posiadania i tworzenia miejsca dla siebie i najbliższych.

Nieznaczące różnice widoczne są w tekstach studentów filologii polskiej i pedagogiki. Ci pierwsi próbują naśladować definicje encyklopedyczne i słownikowe, określają kategorie, różnicują wyraźniej znaczenia, wprowadzają elementy opowiadania, dynamizują tekst. Drudzy częściej posługują się opisem, charakterystyką, w ich tekstach jest więcej nominacji i opisu.

Studenci szybko uświadamiają sobie wieloznaczność słowa *dom*. W objaśnianiu treści głównie wskazują na typowe znaczenia słownikowe, ale w eksplikacjach mocno zaznacza się perspektywa antropocentryczna i egocentryczna. Charakterystyce domu – budynku i domu – rodzinie poświęcają mniej

miejsca niż dzieci i młodzież szkolna oraz studenci niedosłyszący, za to więcej miejsca poświęcają na przedstawianie domu-wartości emocjonalnej. Podkreślają istotną funkcję domu jako schronienia i miejsca życia (rzadziej pracy), także przekazywania wartości oraz trwania. Stosunkowo nieliczni zwracali uwagę na dom, jako wartość materialną, za to podkreślali potrzebę (konieczność) posiadania domu i osób bliskich.

W jednej z najkrótszych analizowanych przez mnie prac, której autorem jest 10-letni uczeń, było zdanie: *ja jestem domem* (z pewnością tak myślą szczęśliwe dzieci). Po przeczytaniu wypracowań studentów pomyślałam, że młodzi ludzie są w wieku, kiedy dom „mają w sobie”. I z własnymi jego doświadczeniami, wyobrażeniami, idealizacją, coraz bardziej samodzielnie tworzą swój dom (w najwęższym i najszerszym znaczeniu tego pojęcia).

LITERATURA:

- ARTOWICZ-SKOWROŃSKA IWONA (2005), *Prototyp, stereotyp oraz profile pojęcia „dom” w wypowiedziach młodzieży na podstawie ankiet przeprowadzonych wśród uczniów klas I i II gimnazjum*, [w:] J. Porayski-Pomsta (red.), *Komunikacja i tekst w perspektywie rozwojowej i dydaktycznej. Studia pragmatolingwistyczne*, t. 4, Warszawa, s. 113-127.
- BAŃKO MIROSŁAW (red.), (2000), *Inny słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa.
- BARTMIŃSKI JERZY (1993), *O profilowaniu i profilach raz jeszcze*, [w:] J. Bartmiński, R. Tokarski (red.), *O definicjach i definiowaniu*, Lublin, s.269-275.
- BARTMIŃSKI JERZY (2006), *Dom i świat – opozycja i komplementarność*, [w:] J. Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin, s. 167-177.
- BARTMIŃSKI JERZY (1988), *Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji słowa*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Konotacja*, Lublin s. 196-185.
- GRZEGORCZYKOWA RENATA (1999), *Pojęcie językowego obrazu świata*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Językowy obraz świata*, Lublin, s. 39-46.
- HABRAJSKA GRAŻYNA (2000), *Metody ankietowe i analiza tekstów w badaniach językowego obrazu świata*, [w:] A. Dąbrowska, J. Anusiewicz (red.), *Językowy obraz świata i kultura. Język a kultura*, t. 13, Wrocław, s. 73-84.
- KURCZ IDA, LEWICKI ANDRZEJ M., SAMBOR JADWIGA, SZAFRAN KRZYSZTOF, WORONCZAK JERZY, (red.), (1990), *Słownik frekwencyjny polszczyzny współczesnej*, t. 1., Kraków.
- LANGACKER RONALD W. (1995), *Wykłady z gramatyki kognitywnej*, Lublin.
- MACIEJEWSKA ALINA (2007), *Świat zakrzepły w języku. DOM w pisemnych wypowiedziach dzieci z trudnościami w czytaniu i pisaniu*, [w:] A. Maciejewska (red.), *Zaburzenia komunikacji językowej w czytaniu i pisaniu*, Siedlce, s. 177-192.
- MACIEJEWSKA ALINA (2008), *Mówione – pisane. Objaśnianie znaczenia słowa dom przez uczniów z dysleksją*, [w:] I. Pietras, G. Krasowicz-Kupis (red.), *Zrozumieć, żeby pomóc. Dysleksja w ujęciu interdyscyplinarnym*, Gdynia, s. 31-46.
- MACIEJEWSKA ALINA (2010), *Istnieć w kulturze – istnieć obok kultury. Dom w językowym obrazie świata osób niedosłyszących*, [w:] M. Święcicka, D. Jastrzębska-Golonko, A. Rypel (red.), *Istnieć w kulturze*, Bydgoszcz, s. 383-396.

- NOWAKOWSKA ALICJA (1997), *Językowy obraz człowieka w domu (na podstawie „Księgi przysłów polskich” S. Adalberga*, [w:] Grażyna Sawicka, red., *Dom w języku i kulturze*, Szczecin, s. 63-70.
- NOWAKOWSKA-KEMPNA IWONA (1995), *Zastosowanie analizy kognitywnej do badania języka dzieci i młodzieży*, [w:] J. Ożdżyński (red.), *Językowy obraz świata dzieci i młodzieży*, Kraków, s. 9-31.
- PAJDZIŃSKA ANNA (1999), *Jak mówimy o uczuciach? Poprzez analizę frazeologizmów do językowego obrazu świata*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Językowy obraz świata*, Lublin, s. 83- 101.
- SAWICKA GRAŻYNA (red.), (1997), *Dom w języku i kulturze*, Szczecin.
- WIERZBICKA ANNA (2006), *Semantyka. Jednostki elementarne i uniwersalne*, Lublin.

SUMMARY

Commonly about Home – Linguistic Picture of Word of Home in Students’ Texts

The article deals with a description of linguistic picture of world of a word/motion HOME, which is presented in texts wrote at request by our university students. The author attempts to describe categorization, prototype and profile word’s meaning in a special time of youths life: when they leave their homes to have their own families, to take up professional challenges, to make decisions about themselves and their keens, to care about home income and to make life stability. The material enables a statement that the conventional meaning is modified depending on life experiences, gender, cultural background, emotional tights of the surveyed objects. The point of view changes slightly in texts delivered by students of different faculties.